

NUROTA TOG‘LARIDA CHO‘LLANISH MUOMMOSIGA YECHIM CHORA TADBIRLARI

Qarshiyeva Dilafro‘z Yusuf qizi

Jizzax davlat pedogogika universiteti 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Nurota tog‘lari yonbag‘irlarida kelib chiqqan turli muommolarga yechim yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar. Cho‘llashish, resurslardan oqilona foydalanish, antropogen ta’sirlar, yemirilish, tuproq eroziyasi, nishablik, drenaj, fauna va flora.

MEASURES TO SOLVE THE PROBLEM OF AGAING IN NUROTA MOUNTAINS

ABSTRACT

This article shows solutions to various problems arising on the slopes of Nurota Mountains

Keywords: desertification, rational use of resources, decay, anthropogenic impact, slope, drainage, flora and fauna

Tabiat va undagi jarayonlar ertangi kunga chuqurroq nazar solishga, tabiatning bebaho boyliklarini asrab-avaylashga kelajak avlodlarga yetkazishga undaydi. Shuning uchun arid iqlimli O‘rta Osiyo hududida tabiiy resurslardan oqilona foydalanish ekologik muammolar mohiyatini chuqur tahlil qilishni taqozasini talab etadi. Ushbu muammolar yechimina albatta, hudud landshaftlarining holatini bilishdan boshlanadi. Shuning uchun barcha geografik tadqiqotlar negizida landshaft va geokologik tadqiqotlar asosiy o‘rinni egallaydi. Mavzuning dolzarbligi. So‘nggi

yillarda olib borilayotgan ilmiy izlanishlar geografiyaning ajralmas tarmog‘i hisoblanadigan landshaftshunoslik va geokologik yo‘nalishlarda bo‘lib, bu sohada bajariladigan ishlarda tog‘ va tog‘ oldi tizmalarining morfologik tuzilishini tashkil etuvchi landshaft majmualarining gorizantal va vertikal aloqadorligi, ularning barqaror rivojlanishi, zonal va balandlik mintaqalik tabaqalanishi, tabiiy va antropogen omillar ta‘sirida cho‘llanish jarayoning sodir bo‘lishi va uning geokologik oqibatlari, cho‘l sharoitida komponentlararo aloqadaorlikning barqarorligi, geokologik rayonlashtirishning tamoyillarini ishlab chiqish, cho‘llangan geomajmualarni ekologik optimallashtirishning geografik asoslari kabi dolzarb muammolar kam yoritilgan. Ushbu tadqiqot ishida yuqorida zikr etilgan masalalar respublikamizning o‘ziga xos mintaqasi sanalgan Nurota tog‘ tizmasi misolida o‘rganilgan. Bugungi kunda Nurota tog‘lari o‘zining tabiiy resurslariga boyligi va undan foydalanish holati bo‘yicha O‘zbekistonning eng murakkab hududlaridan biri bo‘lib sanaladi. Shu bois, tog‘ va tog‘ oldi mintaqasini ekologik va geokologik holatini chuqur tahlil qilish, uni barqaror rivojlanishini umumiy tarzda hamda cho‘llanishning o‘ziga xos muammolarini uzviy bog‘liklikda o‘rganish va shu yo‘l bilan ularni hal qilish bo‘yicha zaruriy ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ko‘pincha, tuproq qotib qoladi. Biroq, tik qiyaliklarda va qirg‘oqlarda eroziya xavfi yuqori. Tuproqni yuvishni to‘xtatadigan harakatlarga imkon qadar ko‘proq harakat qilish kerak. Buning sababi shundaki, bu nafaqat eroziyaga uchragan hududni taqirlashi, balki suv ta‘minotiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi va ifloslantiruvchi moddalarni kiritishi mumkin. Bundan tashqari, hatto ustki qatlamning dastlabki qatlamini tiklash uchun o‘nlab yillar kerak bo‘lishi mumkin, shuning uchun tuproqning yuqori qatlamini qanday saqlash kerakligi haqida ma‘lumotga ega bo‘lish kerak.

Tik qiyaliklarda eroziyaning oldini olish yoki to‘xtatishga yordam beradigan ko‘plab usullar mavjud, ulardan ba‘zilarini keltirib o‘tamiz.

1. Tuproq eroziyasini to‘xtatishda o‘t va butalardan iborat maydon yaratish juda samarali. Buning sababi, birinchi navbatda, o‘simlik ildizlari tuproqni ushlab

turishga moyil bo‘lib, uning eroziyasini qiyinlashtiradi. O‘simliklarning barglari, shuningdek, yomg‘ir tomchilarining erga tushish tezligini kamaytirishga yordam beradi, bu esa tuproqni siqib chiqarishni va uni eroziya qilishni qiyinlashtiradi. Manzarali o‘tlar va past, yoyilgan butalar eng yaxshi ishlaydi, chunki ular elementlarga ta’sir qiladigan yalang‘och tuproq joylarini qoldirmaydi.

2.Nishablarga o‘simliklar qo‘shish uchun eroziyaga qarshi adyollardan foydalanish.

Bugungi kunda bozorda ko‘plab tolali, biologik parchalanadigan va flora ko‘rpa - to‘shaklari mavjud va ularning barchasi bitta maqsadda ishlab chiqilgan; yon bag‘irlari va qirg‘oqlardagi suv eroziyasining ta’sirini minimallashtirish. Roklangan paspaslar odatda tolali to‘r bilan birlashtirilgan mulchdan tayyorlanadi. Ular asta-sekin pasayadi, bu hududda o‘sgan bo‘lishi mumkin bo‘lgan o‘simliklarning o‘shishiga imkon beradi va paspaslar butunlay buzilganda tuproqni eroziyadan himoya qilish vazifasini o‘z zimmasiga oladi. O‘lchov eroziyasi nazorat qiluvchi choyshablar mulchalash mahsulotlariga o‘xshab harakat qiladi, lekin hatto unib chiqish, namlikni boshqarish va sug‘orish qiyin bo‘lishi mumkin bo‘lgan joylarda ham o‘simliklarning o‘shishiga yordam beradigan organik oziq moddalar bilan ta’minlaydi.

3.Drenajga yordam berish uchun burilishni yaratish.

Nurota tog‘lari yonbag‘irlaridagi daryo va soyliklarda nishab yoki qirg‘oqning moyilligiga qarab, eroziyaning oldini olishning eng samarali usullaridan biri ortiqcha suvni oldindan belgilangan yo‘l bo‘ylab nishabdan pastga yo‘naltiradigan burilishni yaratishdir. Buning eng oddiy usullaridan biri - qiyalik bo‘ylab muntazam ravishda qazish orqali ochiq ariqlar yoki drenajlarni yaratishdir. Quvurlar va oluklardan foydalanish ham juda samarali bo‘lib, to‘g‘ri ishlab chiqilgan va o‘rnatilgan bo‘lsa, tabiiy drenajlar kabi ishlaydi.

4. Tuproqqa kontur ishlov berish

Konturli ishlov berish kontur chiziqlari bo‘ylab sodir bo‘ladi, tuproq va suvni saqlashning eng asosiy va oddiy usuli bo‘lib, tuproq va suvni tejashga qaratilgan

boshqa ishlov berish amaliyotlari uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Konturli ishlov berish [mikro topografiyani o‘zgartiradi, sirt pürüzlülügünü](#) oshiradi va maydonga yomg‘irning infiltratsiyasini kuchaytiradi. Bundan tashqari, u tuproqni tozalashni kamaytiradi yoki oldini oladi. Ushbu [ishlov berish usuli](#), odatda, [haydaladigan erlarning qiyalikdan 25 ° pastroqdagi maydonga nisbatan qo‘llaniladi](#). Biroq, qiyalik kichikroq bo‘lsa, ta’sir yanada aniqroq bo‘ladi va [kontur dehqonchiligida](#) 20° dan kam qiyalikda ta’sir sezilarliroq bo‘ladi. Shuning uchun konturni ishlov berish amaliyotida ko‘proq e’tibor berish kerak, nishabni 25 ° ichida qat’iy nazorat qilish kerak va kontur sxemasida og‘irlashuvning oldini olish uchun ariqlar va yo‘llarning joylashishini hisobga olish kerak.

Xulosa qilib aytganda, Nurota tog‘lari cho‘llanishini oldini olish uchun tuproq, o‘simlik va suvlar rejimini to‘g‘ri baholash va aynan shu chora tadbirlarni amalga oshirib ko‘rish kerak deb o‘ylaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asr bo‘lag‘asida: xavfsizlikka, tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. -T.: «O‘zbekiston», 1997.
2. Алибеков Л.А., Нишонов С.А. Природные условия и ресурсы Джиззакской области. -Т. Узбекистан, 1978.
3. Alibekov L.A. O‘rta Osiyo tabiiy geografiyasi. 1-qism. -Samarqand, 2006.
4. Алисов Б.П. Климат СССР. -М.: 1986.
5. Бабушкин Л.Н. К вопросы агроклиматического районирования республик Средней Азии. //Труды, ТашГУ. Вып.186, 1966.
6. Бабушкин Л.Н., Когай Н.А. Опыт физико-географического районирования Узбекской ССР. //Науч.тр. ТашГУ, вып 213. География, - Ташкент, 1963.
7. Балашова Е.Н., Литомирская О.М., Семенова О.А. Климатической описание республик Средней Азии. - ЖЛ: Гидрометеоздат, 1960. - 243 с.
9. Baratov P. Uzbekiston tabiiy geografiyasi. O‘qituvchi, 1996

10. Baratov P., Mamatkulov M., Rafikov A. Urta Osiyo tabiiy geografiyasi. O‘qituvchi, 2002. - 440 b.

11. Давлятов Ш.Д. Тектоника нефтегазаноcных районов Западного Узбекистана. 1971.

